

A magyar feminizmus múltjából.

- TAKÁTS ÉVA -

Írta: MÁDAY ANDOR (Neuchatel.)

Takáts Éva, Karács Ferencné, a XVIII. század utolsó negyedében (legkésőbbben 1790-ben) született. Irodalmi működését 1822-ben kezdte meg a Tudományos Gyűjteménybe írott cikkekkel, melyek társadalmi kérdésekkel s nevezetesen a jobbágyság helyzetével foglalkoztak.

E cikkek azonnal heves polémikra adtak okot, melyek folyamán a szellemi téren működő nőket kíméletlenül támadták. A harc elkeseredett voltát mutatja, hogy öt évig, 1827-ig folyt szünet nélkül. Az első, a nőket támadó cikk: »H mennyből jött kirekesztő privilegium.¹ volt 1822-ben. Az antifeminista kampány »A¹ Napkeletről bocsátott szózat«² és »A¹ Napnyugoti szózat«³ által nyert 1827-ben befejezést. Okot e nőellenes hadjárat megindítására valószínűleg nemcsak az antifeminista gondolkodás elterjedt volta adott, hanem egyúttal az akkori ne-

¹) Tud. Gy. 1822. X. kötet, 110. lap.

²) Tud. Gy. 1826. XI. Kötet, 77. lap.

³) Tud. Gy. 1827. II. kötet, 9. lap.

messég konzervatív részének korlátolt osztályönzése is, amelyet Takáts Évának munkás- és jobbágypartoló iratai nagyon érzékenyen érinthettek.

A vitában, mely legfőképpen akörül forgott, hogy vajjon joguk van-e a nőknek tudománnyal, irodalommal foglalkozniuk, a nőket védő cikkek is jelentek meg; ezek egyike⁴ a következőképen kél a nők védelmére: »Helyesen módja Hazánknak egy tudósa: Ha úgymond, az asszonyi nyelvek olly örömet pörögnek, miért nem szoktatjuk arra, hogy okosan pörögjenek? Ha a napban található foltokról tudnának beszélni, akkor talán nem emlegetnék mind untalan az ő szomszédjaik hibáit.«

Maga Takáts Éva 1825-ben egy barátnőjéhez intézett levél formájában, valamint 1828-ban kiadott három kis munkájában, végül 1829-ben Takáts Éva munkája címen két kötetben hévvel és meggyőződéssel kél a nők szellemi munkajogának és a nők érdekeinek védelmére. Széleskörű olvasottsága⁵ és tudása, gazdag élettapasztalatai, melyekre előbb mint kiskorú fivéreinek felnevelője és utóbb mint anya⁶ tett szert, éles megfigyelő tehetsége, amellyel a társadalom fonákságait észreveszi, valamint erős logikája kitűnő vitatkozónak tették az első magyar feminista nőt, aki a szellem fegyvereivel maradandó diadalokat aratott. Ezenfelül Takáts Éva stílusa annyira eredeti, leírásai oly plasztikusak, gúnyja oly maró, s humora oly közvetlen, hogy nemcsak a nőmozgalom, de a magyar irodalom történetében is meg kellene róla emlékezni. Elismerték ezt kortársai is; így pl. a »Regélő és Honművész«⁵ így emlékezik meg róla: »Vajha honi szép literaturánk ezen csillagának fénysugarai meg ne szűnnének tündökölni.«

De lássuk most már Takáts Éva nézeteit. Mindenekelőtt érdekesek azon kijelentései, amelyekben önmagáról szól. Könyvében olvassuk, hogy kortársai azt szokták szemére hányni, hogy »korán született.« Előítéletmentessége, racionalizmusa érthetővé teszik, hogy kortársainak többsége nem értette, vagy nem akarta őt megérteni.

»Ifjúkori munkáim — írja Takáts Éva a Regélő és Honművész szerkesztőjének — tűzzel teljesek s olyan szabadok voltak, melyek felől nem remélhettem, hogy olvasóim nagy része azon szempontból nézze, amiből adom, és így semmivé tettem. ...Tettekre vágytam, mindég olyanokra, mellyek világosságot terjesztenek, de vágyaim vágyban haltak el. Picin körömben nem volt mező szép vá-

⁴) „A főrendű asszonyoknak szükséges a tudományt tanulni” cím alatt.

⁵) Kantot, Voltairet, Lafontainet Kotzebuert egyaránt idézi!

⁶) Tudtommal hét gyermeke volt.

⁷) 1833. II. kötet.

gyaim teljesítésére. Mikor ifjúságom játék, munka s aggodalom közt tűnt el, reményem is elveszett az iránt, hogy valaha tehessek. Leültem, írtam magam számára, csupán időtöltésből ... Soha életemben nem törtem fejem azon, hogy tudós legyek... Sok! szép órákat szerzett nekem azon figyelem, melyeket olvasóimban ébresztettem; jó ízűt nevettem azon, kik tudós munkának híven, nem képzelték, hogy asszony írta. Azokat kedvem lett volna sajnálni, kik elijedvén attól, hogy ha asszonyok írni, gondolkozni mernek, ki fog az ő fonákjaiknak bókolni; ennél fogva minden folyóírásaikban fejlesztették az asszony okát az írástól és gondolkozástól.«

Ezek a támadások¹ tették Takáts Évát feminisztává, a nőemancipáció harcosává. Lássuk, miképpen védi a nők igazát.

Úgy látszik, hogy az »a s s z o y y i állat« kifejezéssel való argumentálás még Takáts Éva idejében is divat volt az ellentáborban, mert szerzőnk szintén foglalkozik e középkorba való »vád« cáfolatával és pedig a következő elemés formában:

»Azt pedig, hogy mi szerentséire lehetne nemünknek, hogy csak mi fordulunk elő állati névvel a Szent írásban, el nem gondolhatom. Mert ugyan lehet-e a számartól az oioszlánnak olyan maradéka, hogy legalább fülei meg ne tetszenének rajta; és ha mi igazán ellátok volnánk, nemcsak név szerint:⁸ hányadik! grádusán volna már az emberi faj az állatiságnak?«

De ha a nő is ember, akkor a férfiak felsőbbsege nem a természet rendelése, hanem a társadalmi törvények következménye. A férfiak kétféle törvényt, kétféle erkölcsöt létesítettek. »Erkölcsei szabályaik azt látszanak mondani: tietek legyen a' Mennyország; miénk ez a Világ!« Pedig »sírni kellene azon, — mondja az író — hogy fiaink, vagy atyáink közzül találkozik ebben a felvilágosult században olyan gyarló, aki azt akarja elhinni velünk, hogy — a nemek különbségénél fogva — ami egyiknek virtus, az a másiknak vétek volna.«

Takáts Éva erélyesen tiltakozik a vita folyamán hangoztatott ama tan ellen, amely szerint a nő csak arra való, hogy a férfi érdekeit szolgálja és neki engedelmessédjék. Ha férfi mellett sok asszony tényleg ilyen alárendelt életet folytat, úgy ezt nem önszántából, hanem szolgálai félelemből vagy tudatlanságból teszi.

»Hogy a közasszonynak eszébe sem jut férjétől — uja Takáts Éva — a méltatlanságot el nem szenvedni, annyi igaz: mert a' közasszonyban a' tudatlanság a félelemmel együtt dolgozik, melly neki nem engedi elhinni, hogy! azoknak szenvedésére nem teremtett.«

De a felvilágosodás eloszlátja azt a balhiedelmet, »hogy a' leány szenvedés és szerencsétlenségre teremtett, annak mindég másokért, nem pedig magáért kell élni.« »Ugyan képzelhetsz-e oly esztelent, — írja Takáts Éva barátnőjéhez — aki azt hitetné el magával, hogy

ő az akasztófái a teremtettén, ennél fogva mindent elkövetne, hogy csakugyan odajusson?« Gyakorlati téren az író mindenekelőtt a nőnek szellemi munkára, a tudomány és művészet művelésére való jogát hirdeti. Bizonyítja, hogy a nő művelődése az atyának, a férjnek, a gyermeknek egyaránt érdekében áll.

»Olly atya, a' ki nagy észbeli tehetséggel bír, hogy kívánhatja leányát, az ő másik magát, csupán a házi kötelesség keskeny korlátjaiba szorítani?« Férjét »csak az okos és érzékeny feleség kísérheti az élet viszontagságain keresztül«, csakis a férfi és nő lelkét összekötő »sympathia« lehet egyedül talpköve a boldog házasságnak. »Az ollyan asszonyoknak gyermek nevelése, a' kiknek gondolkodások csak a házi körben határozottatik, nem lehet kívánni, hogy tovább menjen a testi nevelésnél.« Ha a nők nem tanulnak, úgy »rendeltetéseknek tsak állati célját fogják beteljesíthetni.« Ha ennek dacára vannak férfiak, és pedig az író-nővel vitatkozók között is, kik arra hivatkoznak: »hogy egy magyarnak vajmi szokatlan az okos feleség«, úgy ez Takáts Éva szerint csak azzal magyarázható, hogy ellenfeleiben is dolgozik az a hatalmas sympathia, melly a' tudatlant a tudatlanhoz olly nagy erővel húzza.

Takáts Évát azonban nem csak a női jogok érdekelték, hanem az általános emberi jogok és az emberi haladás kérdése is. Az ő ósdi írásaiból is felénk csap a nemzeti újjáébredés felfrissítő szele.

Lándzsát tör az elhagyott gyermekek védelme érdekében. Követeli leányiskolák létesítését, melyekben történetet, földrajzot, levelezést, könyvvitelt, »a babonáskodástól megmentő physikát«, mathe-sist és a »magok, háza népe és felebarátjaik iránt való kötelességeket«, szóval társadalmi morált tanítanak.

Nyilatkozik ezen kívül az író a tudományról, melynek valódi célja, hogy az emberi boldogságnak szolgáljon, továbbá a művészetről, melyet az álszemérem támadásaival szemben védelmébe vesz.

De leginkább szembeötlő Takáts Évának felvilágosodott, előítéletmentes szelleme a szociális és a munkáskérdésben. Tudjuk, hogy tanulmányt írt a »Földmívelő nép állapotáról.« A nép keservét nemcsak látja, de érzi. A »Feleletek«-ben néhány megkapó lapot olvashatunk a szegény nép nyomoráról és rövidségében is kemény Ítéletet hallunk a cselédek kiszipolyozásáról vagy a zselléreknek egyes urak által történt kifosztásáról.⁹ A társadalom eme bajai Takáts Éva szerint azt követelik, hogy különösen azok a nők, akiknek egyéb komoly fog-

⁹) Feleletek. 1. Ez urak működését Takáts Éva a következőkben jellemzi: „A szegény munkásokat és cselédeket döglött juh és férges disznó hússal tartani, azok számára az élet' allyából sötétlen kenyeret süttetni, hogy annak három részét a' kutyáknak hajjálják, a' kénytelenül meg ettektől pedig sokszor a legnagyobb dolog' idején, rakásra betegedjenek .... a szegén' szomszéd zsellér kertjét Akhábként egy két szép gyümölcsöt termő fáért i magájához foglalni, a kis kárért a jobbágnak.lúdait falkástól behajtani s' ki megtérítés felett még meg is kopaszítani ... »

⁸) Ma ez nekünk szinte hihetetlennek látszik, hogy száz év előtt az antifeministák szó szerint vették a nők állati voltát hirdető badarságokat.

lalkozásuk nincsen, a bajok és igazságtalanságok orvoslásán fáradozzanak.

»Nemünk közül — írja — a szerencse gyermekei elég érdemnek tartják! azt, hogy ők fényes titulusokkal vagy gazdagsággal bírnak. Azt hiszik: semmi kötelességök azon társasághoz, melynek tagjai, sőt azt kívánják, hogy szerencsének tartsa a világ, hogy ők benne laknak, és azt az időt, melyet önnön szyvök és elméjük formálására és embertársaik könnyebbítésére volna kötelességük fordítani, elég gyávák a maguk testi külsőjével való foglalatосkodásban elvesztegetni, vagy olyan kézi munkákban tölteni, amelyek nem egy szerencse gyermekéhez, hanem ispotályban sínylődő nyomorékokhoz illő foglalkozások p. o. a selyem-tépés, paszománt pedregetés, vagy más éhez hasonló munkák.«